Triplă marginalizare și identitate transnațională: Herta Müller și exportul traumei de la Est la Vest

Crista-Maria DANCU
Lucian Blaga University of Sibiu
Corresponding author emails: cristamaria.dancu@ulbsibiu.ro

Triple Marginalization and Transnational Identity: Herta Müller and the Export of Trauma f rom East to West

Abstract: Based on Snejana Ung's statement that „some of the writers included in this category [of ethnic minorities] are also in exile, among them Herta Müller, which points to an even more complicated form of transnationalism, generated by the overlap between the two groups", I will analyze Herta Müller's writing from the perspective of World Literature, taking into account the practice of writing about (semi-)peripherality in a language of world circulation. This paper, therefore, seeks to analyze the export of „communist trauma" from the Romanian (semi-)periphery to the center, namely Germany, and its reception in the West. As a case study, I will address the novel Atemschaukel (The Hunger Angel, 2009), focusing in particular on the transnational phenomenon that achieved through the denationalization of the protagonist. This paper is structured in three parts: in the first, part I will discuss Müller's collaboration with the poet Oskar Pastior for the above-mentioned novel, as well as its post-Nobel reception. In the second part, I propose a contextualization of the concept of Heimat as the central topos in Müllerian writing, whereas in the third part I analyze how the novel's protagonist, Leo Auberg, is an example of triple marginality due to deportation, disjunction with local ethnocentrism, and non-alignment with the heteronormative ideal.

Key Words: transnaționalitate, World Literature, Herta Müller, etnocentrism, Heimat, queer, Oskar Pastior, Atemschaukel

Citation suggestion: Dancu, Crista-Maria. "Triplă marginalizare și identitate transnațională: Herta Müller și exportul traumei de la Est la Vest." *Transilvania*, no. 6-7 (2024): 14-20. https://doi.org/10.51391/trva.2024.06-07.02.

Pornind de la argumentul Snejanei Ung, confrom căreia „unii dintre scriitorii incluși în această categorie [a minorităților etnice] se află și ei în exil, printre care Herta Müller, ceea ce indică o formă și mai complicată de transnaționalism, generată de suprapunerea dintre cele două grupuri",[1] propun analiza Hertei Müller din perspectiva World Literature ca autoare transnațională. În ciuda faptului că Germania a propus-o pe autoare pentru Nobel, România a inspirat și a servit drept material pentru romanele care i-au adus premiul.[2] Acest studiu își propune să analizeze dimensiunea transnațională a Hertei Müller și atracția publicului vestic față de anti-comunismul pe care îl reprezintă. Ca studiu de caz voi folosi romanul *Atemschaukel* (2009), având în vedere trei dimensiuni ale marginalității. Prima este distanțarea protagonistului față de etnocentrismul minorității etnice din România, a doua este reprezentată de non-alinierea protagonistului cu idealurile heteronormative, iar a treia dimensiune va creiona distanțarea fizică prin muncă în lagăr, cât și înlocuirea în cadrul familiei de un frate supranumit „Ersatzbruder" / „fratele înlocuitor".

1. Snejana Ung, „The Challenges of Writing a National Literary History in the Era of Transnationalism: Insights from a Peripheral Literary Space", *Transilvania*, nr. 7-8 (2021): 14–21.
2. Cristina Petrescu, „When Dictatorships Fail to Deprive of Dignity: Herta Müller's «Romanian Period»", în *Herta Müller: Politics and Aesthetics*, ed. Bettina Brandt și Valentina Glajar (University of Nebraska Press, 2013), 57.

Colaborarea cu Pastior și receptarea sa

Din cauza regimului, Müller a părăsit România în anul 1987 și s-a stabilit în Germania. Fiind implicată în gruparea *Aktionsgruppe Banat*, autoarea disidentă a fost întotdeauna considerată o „intelectuală atipică" în România socialistă.[3] În condițiile în care majoritatea acestor scriitori încercau să nu se remarce printr-o atitudine anti-comunistă hard, ci dimpotrivă, cultivau simpatii marxiste ei înșiși,[4] Müller a reușit cu primul ei volum, *Niederungen* (1982), deși scris în limba germană,[5] să atragă atenția Securității. Decizia de a pleca a fost luată ca urmare a faptului că Securitatea i-a revocat dreptul de a lucra și publica, fiindcă refuzase colaborarea.[6] În 1987, după cum subliniază Barbara Taferner, „ea a [ajuns] în Germania din România ca scriitoare și vede viața în Germania cu «ochi străini»"[7] ceea ce a stârnit interesul scenei literare germane. În anul 2009, după ce Herta Müller a devenit laureata premiului Nobel pentru literatură, premiu care a provocat o dezbatere amplă în critica literară germană, în revista *Die Zeit* apare un dosar de receptare care îi examinează scriitura. Unul dintre articole, intitulat „Kitsch sau World Literature?", polarizează atât din punct de vedere estetic, cât și politic, exportul „traumei" estice în vestul capitalist. În general, criticii vesticii au citit și apreciat textul din punctul de vedere al inovațiilor lingvistice. De asemenea, datorită unei viziuni diferite asupra lumii și a estului,[8] Michael Naumann, de exemplu, se raportează la scriitura lui Müller ca fiind un „memorial cutremurător al ororilor opresiunii politice", în special în țările care au trecut printr-un regim totalitar, dar care prin „enumerarea poetică (...) face ca lectura să fie, în mod paradoxal, suportabilă. Acest lucru se datorează măiestriei limbajului ei viu; este admirabil".[9] Iris Radisch, pe de cealaltă parte, a pus sub semnul întrebării semnificația memoriilor fictive care interpretează evenimente istorice prin relatări care nu sunt de primă mână.[10] De asemenea, Andrea Köhler întreabă retoric în *Neue Zürcher Zeitung*: „Dar știe cineva care nu a flămânzit niciodată cu adevărat cum este foamea?"[11]

Müller a folosit multiple surse pentru a reconstrui experiența din lagăr, în principal colaborând cu prietenul ei apropiat Oskar Pastior, care a decedat în 2006, înainte ca acest proiect să se finalizeze. De asemenea, ea a apelat la memoria colectivă a locuitorilor satului, dar și a familiei sale și mai ales a mamei – „mama mea, de asemenea, a petrecut cinci ani într-un lagăr de muncă",[12] după cum avea să mărturisească. Ulterior, Müller și-a asumat singură sarcina de a dezvolta textul, bazându-se pe discuțiile cu apropiatul său.[13] Procesul de documentare a fost foarte elaborat. Inițial, cei doi au purtat multe discuții în care Pastior îi explica detaliat (și foarte poetic) toată experiența sa. În 2004, cei doi au mers în Ucraina pentru a vizita locurile în care acesta și-a petrecut cei patru ani de lagăr. Müller, pe tot parcursul călătoriei, a notat fiecare detaliu și a analizat fiecare plantă – documentare care se va reflecta în roman. După moartea lui Pastior, singurele surse de care autoarea mai dispunea se aflau caietele de notițe folosite pentru a revizui textul înainte de publicare.[14] Un an după decernarea premiului, a ieșit la lumină faptul că Pastior a lucrat ca informator al Securității după întoarcerea din lagăr, purtând numele de Otto

3. Ibid., 59.

4. Care nu se aliniau, însă, cu doctrina oficială. Pentru o mai amplă descriere afinităților autorilor din Banat cu marxismul, vezi Roxana Nubert, Ana-Maria Dascălu-Romițan. „Ein Vorbild – Bertolt Brecht und die Aktionsgruppe Banat", *Kronstädter Beiträge zur Germanistischen Forschung,* nr. 20 (2020): 79-93.
„Dezvoltarea tinerilor autori bănățeni la începutul anilor 1970 ar fi greu de conceput fără întâlnirea intelectuală cu Brecht. Marxismul său, angajamentul său, înclinația pentru experimentare și munca în echipă au o influență puternică asupra tinerilor scriitori". (80).

5. Petrescu, 61.

6. Maria S. Grewe, „Imagining the East: Some Thoughts on Contemporary Minority Literature in Germany and Exoticist Discourse in Literary Criticism", în *Germany and the Imagined East*, ed. Lee M. Roberts (Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2009), 69–78.

7. Barbara Taferner, „Der Fremde Blick in Herta Müllers Werk", *Germanistische Beiträge* 26, nr. 1 (2010): 70–81.

8. Ovio Olaru, „Diasporic Nationalism. German Regional Literature from Romania", în *Ruralism and Literature in Romania*, ed. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga și Maria Sass (Berlin: Peter Lang, 2019), 249–267.

9. Michael Naumann, „Bewundernswerte Kunstfertigkeit" *Die Zeit*, August 20, 2009.

10. Iris Radisch, "Pathetische Kunstschnee-Prosa", *Die Zeit*, August 20, 2009.

11. Andrea Köhler, „Das Buch vom Hunger", *Neue Zürcher Zeitung*, August 25, 2009.

12. Herta Müller, *The Hunger Angel* (London: Portobello Books, 2013), 287.

13. Enikő Stringham, „The Critical Reception of Herta Müller in the German and English Printed Media Before and After the Nobel Prize for Literature 2009" (Arizona State University: PhD diss., 2011), 40.

14. Olivia Spiridon, „From Fact to Fiction", în *Herta Müller: Politics and Aesthetics*, ed. Bettina Brandt și Valentina Glajar (Lincoln: University of Nebraska Press, 2013), 134-35.

Stein.[15] Odată ce această informație a apărut în public, mulți critici și jurnaliști au scris despre ea, în principal din cauza faimei romanului. Reacțiile au fost ambivalente[16]; în vreme ce presa germană a fost mai degrabă intransigentă, presa română a fost mai tolerantă – în *Observator Cultural*, de exemplu, ni se spune că „Herta Müller a reacționat impecabil într-un moment dificil".[17] Pe lângă experiența lui Pastior, după cum punctează Simona Mitroiu, autoarea „a trăit și a recreat în scrierile sale diferite tipuri de traume", printre care și cele moștenite prin asimilarea transgenerațională a cunoștințelor referitoare la regimurile totalitare,[18] dar nu numai. Odată cu imigrarea în Germania de Vest în 1987, Müller se concentrează din ce în ce mai mult pe conceptul de *Heimat*.

Müller nu a colaborat cu Pastior doar la nivel de documentare, ci și la nivel stilistic. În *Atemschaukel*, revenind la argumentul lui Naumann, limbajul este edulcorat, poetizat și imaginile suferinței metaforizate cosmetizează întreaga poveste. Pastior își amintea întâmplările din lagăr cu lux de amănunte. Fascinația ei față de limbajul acestuia este parțial înrădăcinată în interese poetice comune, în special față de fragmentare.[19] Fragmentarea minții este o condiție prealabilă pentru povestire și apare inițial sub forma unei deconectări deliberate și a sintaxei întrerupte. Narațiunea lacunară, sesizabilă în compoziția lingvistică, obligă reconstruirea de legături între episoade; deseori, aceste lacune pun în evidență episoare violente. În egală măsură, fragmentarea este generată de traumele corporale pe care personajele le îndură.[20] Pastior, prin poezia sa experimentală, se depărtează de limbajul standard prin fragmentarea discursului.[21] Jocurile de cuvinte, de asemenea, amintind de lirica lui Pastior, se remarcă prin termenii *Herzschaufel* („lopata inimii"), *Eintropfenzuvielgluck* („o picătură de prea multă fericire") sau chiar titlul romanului, *Atemschaukel* (tradus în română ca „leagănul respirației"). Ele reprezintă cheia poeziei lui Pastior.[22] Müller, după cum notează Vinter, remarcă faptul că poetul a stabilit o legătură creativă cu spațiul „traumei" pentru a-și proteja identitatea în mijlocul unui mediu dezumanizant.[23] Leo, deși întâmpina uneori probleme în comunicare, se folosea de limbaj(ul internalizat) pentru a rămâne ancorat în realitate. Mai mult decât atât, rememorările lui Pastior nu sunt singurele instanțe de intertext cultivate de către autoare. Ea se inspiră din Paul Celan sau Günter Eich: chiar și propoziția care deschide romanul pare să fie o aluzie directă la poemul *Inventur*: „Tot ceea ce am port asupra mea. Sau: Tot ceea ce este al meu port cu mine. Am cărat tot ce aveam, dar nu totul era al meu".[24]

Căminul ca loc al excluziunii

Müller a afirmat categoric că „nu-i place cuvântul «Heimat»".[25] Acesta, în cel mai simplu sens, se poate traduce prin „oraș natal", „cămin" sau „patrie" și întruchipează sentimentul de înrădăcinare într-un anumit loc, în general omogen din punct de vedere etnic, lingvistic și cultural[26] și inerent heteronormativ. Prezent în romantismul și în folclorul german, darreprezentând totodată ideologia pe care s-a clădit nazismul, putem vorbi de un *refurbishment* al termenului de-a lungul timpului. Acest *refurbishment* este exact ceea ce Müller contracarează: de fapt, își propune să analizeze în discursul său semantica istorică (de la dorul de casă până la genocid) a termenului și, concomitent, își dezvoltă propriul concept individual,

15. Ernest Wichner, „Oskar Pastior Și Tribula□iile Informatorului «Otto Stein»", *Observator Cultural*, nr. 543 (2010).
16. Vezi și John Heath, „Slinging Mud? Public Discussion of the Case of Oskar Pastior: A German-Romanian Comparison", *Central Europe* 12, no. 1 (2014): 69–81.
17. Ovidiu Șimoanca, „Impecabila Reac□ie a Hertei Müller", *Observator Cultural*, nr. 543 (2010). https://www.observatorcultural.ro/articol/oskar-pastior-si-tribulatiile-informatorului-otto-stein/.
18. Simona Mitroiu, „Life Narratives of the Past: Herta Müller on Communist Romania", *The European Legacy* 24, nr. 2 (2018): 202–19.
19. Ibid.
20. Lyn Marven, *Body and Narrative in Contemporary Literatures in German* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 95.
21. Hannah Vinter, „Herta Müller, Oskar Pastior, and Atemschaukel as Poetic Assemblage", *German Life and Letters* 73, nr. 1 (2020): 123.
22. Vezi poezia „Tas Illusiun" de Oskar Pastior, citată de Müller în *Immer derselbe Schnee und immer derselbe Onkel*, 152.
23. Vinter, „Herta Müller", 127.
24. Günter Eich, "Inventory", trad. de Joshua Mahigan. *Poetry Foundation*, 2009. https://www.poetryfoundation.org/poetrymagazine/poems/52394/inventory-56d230d30ccb8.
25. Herta Müller, „In jeder Sprache sitzen andere Augen". Conferință în cadrul Tübingen Poetikdozentur 2001, în: Herta Müller, *Der König verneigt sich und tötet*, 7–39 (Frankfurt/Main: Fischer, 2009), 29.
26. Christoph Türcke, *Heimat* (Springe: Zu Klampen Verlag GbR, 2006), 4.

care rezultă în principal din experiența sa cu identitatea colectivă și structurile de putere menționate în cele două națiuni care îi caracterizează permanent scriitura.[27] Chiar ea își exprimă opoziția față de noțiunea de patrie și spune că „nu ia parte la revitalizarea cuvântului Heimat",[28] ci se concentrează mai degrabă pe memoria instrumentalizării acestuia de către sistemele totalitare. Așadar, Müller pledează în favoarea unei abordări raționale a acestui concept și își propune să deconstruiască rolul colectiv în crearea de sens și identitate, bazate pe o limbă și o istorie națională.[29] Locul în care Müller s-a născut este foarte important pentru a înțelege perspectiva sa asupra termenului. Banatul, o regiune multiculturală din vestul României, i-a modelat percepția asupra limbii germane și române. Diferențele dintre cele două au determinat-o să realizeze modul unic în care limba română descrie lumea în comparație cu limba germană.[30] În altă lucrare de-a lui Müller („Heimat oder Der Betrug der Dinge"), autoarea clarifică disjuncția dintre cele două identități. Dacă „Dorfheimat" se referă la „patria satului" și anume „enclava etnocentrică și arhaică", „Staatsheimat", adică „patria statului", reprezintă „pretențiile totalitare" impuse de stat prin opresiune și violență. Totuși, pentru ea, sensurile colective ale celor doi termeni nu reprezintă apartenență de niciun fel, ci excluziune.[31] Această excluziune devine și miza romanului *Atemschaukel*, care se manifestă prin trei straturi de periferializare: 1. distanțarea protagonistului față de etnocentrism / idealul nazist, 2. identitatea *queer* care nu se aliniază cu idealul heteronormativ și 3. înstrăinarea prin muncă, distanțarea fizică și înlocuirea sa în familie de un „Ersatzbruder".

Tripla marginalizare – distanțarea de etnocentrism și migrația queer

Atemschaukel este un roman în care relatările documentare sunt traduse prin motive literare, elemente ficționale și principii estetice.[32] Acesta îl are în centru pe tânărul Leopold (Leo) Auberg, deportat într-un lagăr sovietic în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În primul capitol, Leo se pregătește pentru plecare. Acesta face inventarul obiectelor pe care le va lua cu el, dar și o analiză la rece a mediului în care trăiește. Născut într-o familie de etnie germană în Sibiu, acesta se simte deconectat de comunitatea sa. Din această cauză, el afirmă: „Ca toți sasii din orășel, mama și mai ales tata credeau în frumusețea cosițelor bălaie și a ciorapilor albi trei sferturi, în pătratul negru al mustății lui Hitler și în noi, sașii din Ardeal, ca rasă ariană. Fie și numai carnal, secretul meu era în sine o mare oroare. Pe deasupra și cu un român, era în plus profanare rasială".[33] Pe tot parcursul discursului, el reflectă asupra identității sale etnico-culturale, pendulând între originea germană și cetățenia română. Etnocentrismul populației săsești din Transilvania, după cum afirmă Olaru, constituie

> „una dintre cele mai ciudate probleme legate de *microcultura* germană din România în «scurtul secol XX»; se referă la ideologiile care au contribuit, pe de o parte, la conturarea identității sale într-o lume din ce în ce mai turbulentă din punct de vedere politic și mai conectată și, pe de altă parte, la modelarea și omogenizarea imaginii sale, de altfel complexă, atât în ceea ce privește patria sa îndepărtată, Germania, cât și în ceea ce privește gazda sa oarecum încă necunoscută, dar foarte disputată, România, și, nu în ultimul rând, în ceea ce privește lumea transnațională, hibridă, dornică să o asimileze pe aceasta și cultura sa după schimbarea de regim din 1989".[34]

Metafora „broaștei germane"/„der deutsche Frosch" a fost propusă de Müller în unul dintre eseurile sale din *Der Teufel sitzt im Spiegel* și reprezintă atât raportul dintre amintirile din copilărie, cât și citatele din propriile lucrări. Această „broască germană" este un exemplu în acest sens: „Broasca germană din Niederungen este încercarea de a găsi o formulare pentru un sentiment – sentimentul de a fi

27. Hanna Zehschnetzler, *Dimensionen Der Heimat Bei Herta Müller* (Berlin: De Gruyter, 2021), 271–75.
28. Gisela Ecker, *Kein Land in Sicht : Heimat - Weiblich?* (München: Wilhelm Fink, 1997), 219.
29. Zehschnetzler, *Dimensionen*, 52-53.
30. Doris Mironescu, „Uncomfortable Spaces: Language and Identity in Herta Müller's Work", *World Literature Studies* 7, nr. 2 (2015): 60–70.
31. Zehschnetzler, *Dimensionen,* 56-57.
32. Spiridon, „From Fact to Fiction", 133-35.
33. Termen folosit de naziști pentru a se referi la relațiile sexuale cu persoanele non-ariene. Müller, *Leagănul respirației*, 8.
34. Ovio Olaru, „Ethnocentrism by Proxy: The Ideological Triangulation of Romanian-German Literature", in *Beyond the Iron Curtain*, ed. Ștefan Baghiu, Ovio Olaru și Andrei Terian (Peter Lang, 2021), 193–214.

supravegheat".[35] Astfel, pentru Müller, sentimentul de supraveghere este reprezentat de sași, și nu doar prin intermediul Securității: „Broasca germană a fost primul dictator pe care l-am cunoscut".[36] Utilizarea metaforei se evidențiază printr-o continuitate ambivalentă: broasca este satul, dictatorul, spionii. În *Atemschaukel*, etnocentrismul nu se manifestă sub aceeași formă simbolică, ci se dezvăluie într-o notă pragmatică: „Voiam să ies din degetarul micului oraş unde toate pietrele aveau ochi. (...) eu voiam să plec oriunde-ar fi, în orice loc care să nu mă ştie".[37]

Pe lângă aceasta se mai adaugă și homofobia internalizată, căci identitatea sexuală a lui Leo nu se aliniază cu idealul heteronormativ al aceluiași etnocentrism. Tânărul începuse să meargă la întâlniri cu bărbați în parcul Sub Arini în timpul verii și la băile Neptun toamna, deși știa foarte bine că astfel de relații „ar fi putut să[-l] bage în închisoare". Dorința lui Leo de a pleca este generată, în acest caz, din două considerente: rușinea față de „acasă", adică de părinți, și frica de a nu fi considerat criminal, frica de stat. Anne-Marie Fortier susține că „pentru unii, migrațiile queer constituie migrația ca emancipare".[38] Ceea ce este clar evidențiat în text, pentru că Leo de la bun început clarifică: „Voiam să plec de-acasă, din familie – fie și în lagăr.[39] Cu atât mai mult, Fortier adaugă: „Într-o remarcabilă inversare a narațiunii diasporizării, «acasă», aici, nu este o origine, ci mai degrabă o destinație; nu există întoarcere, ci doar sosire". Leo pleacă de acasă pentru a găsi ce înseamnă, de fapt, acasă. Această migrație poate fi interpretată într-o cheie alegorică: tânărul care pornește în călătoria simbolică de inițiere pentru a-și descoperi sinele. De fapt, Leo sugerează că ar fi mai bine în lagăr decât să fie urmărit de această „broască germană". Față de aceasta, Doris Mironescu afirmă:

> „Deoarece astfel de aparate, instituțiile și retorica lor sunt situate și funcționează în teritoriu, acești autori sunt, în mod caracteristic, foarte interesați de legătura dintre spațiu și putere și de „politizarea" spațialității (...) și, în special, de modul în care aceste structuri se supun etnicismului (...) sau uitării convenabile din punct de vedere politic, după caz. (...) Mai mult, criticând această politică spațială, narațiunile lor despre exil promovează o altă contra-spațialitate, în care locurile claustrale, izolate și carcerale se deschid spre o lume multiplă a mai multor lumi, spre o lume a cărei geografie a luminii și a întunericului, a speranței și a durerii alternează, se întrepătrund sau se suprapun".[40]

Lagărul, în cazul acestui roman, este, deci, locul simbolic în care orice identitate, fie ea cât de diversă, este ștearsă, înlocuită de una generalizată, aplicabilă la nivel colectiv: toate persoanele deportate primesc statutul de muncitor. Dar, în lupta sa pentru „emancipare", protagonistul trece de la o recluziune la alta, portretizând închisoarea permanentă: din orașul în care a crescut la un lagăr de muncă, apoi înapoi în locul natal. De exemplu, pe lângă Leo au fost deportate mai multe persoane din mai multe enclave de pe teritoriul României:

> „Trudi Pelikan şi cu mine, Leopold Auberg, eram din Sibiu. (...) Artur Priculici şi Beatrice Zakel, adică Tur şi Bea, (...) proveneau amândoi din satul de munte Lughi, (...) de la Rahău, venea şi bărbierul Oswald Enyeter. Acordeonistul Konrad Fonn venea şi el din (...) târguşorul Xuholol. Camaradul meu de camion Karli Halmen venea din Kleinbetschkerek, iar Albert Gion, (...) venea din Arad. Una din cele două Sarah, Sarah Kaunz, (...) venea din Wurmloch, cealaltă, Sarah Wandschneider, (...) din Kastenholz. (...) Irma Pfeifer venea din orăşelul Deta. (...) Și așa mai departe".[41]

Ceea ce este interesant este modul în care transnaționalitatea se realizează prin denaționalizarea protagonistului, trimis în lagăr. Spațial, există două puncte fixe: orașul natal, în speță Sibiul, și lagărul de muncă sovietic. Leo își amintește de aderarea comunității germane la ideologia nazistă, precum și de

35. Herta Müller, *Der Teufel Sitzt Im Spiegel* (Rotbuch, 1991), 20.
36. Ibid., 21.
37. Müller, *Leagănul respirației*, 6
38.Anne-Marie Fortier, „Making Home: Queer Migrations and Motions of Attachment", în *Uprootings/Regroundings Questions of Home and Migration*, ed. Sara Ahmed et al. (Berg Publishers, 2003), 115–32.
39. Müller, *Leagănul respirației*, 8
40. Doris Mironescu, „How Does Exile Make Space? Contemporary Romanian Émigré Literature and the Worldedness of Place: Herta Müller, Andrei Codrescu, Norman Manea", în *Romanian Literature as World Literature*, ed. Mircea Martin, Christian Moraru, și Andrei Terian (Bloomsbury Publishing, 2018), 289–305.
41. Müller, *Leagănul respirației*, 32

entuziasmul tatălui său pentru război, ignorând cu desăvârșire suferința evreilor. În lagăr, victimele sunt torturate de dorul de casă, dar și de foame, încercând disperat să supraviețuiască.[42] Acolo, fiecare se simte izolat și lipsit de identitate, redus la *hautundknochen* („piele și os"):

> „Deşi ne asemănam cu toții, el îi procura fiecăruia propriul lui chin personal. Căci în trinitatea de piele, oase şi apă distrofică, bărbații şi femeile nu mai pot fi deosebiți, şi sexual sunt traşi pe linie moartă. Ce-i drept, continui să spui ăla sau aia, la fel cum spui şi pieptenele ăsta sau baraca asta. Şi ca şi-acestea oamenii pe jumătate morți de foame nu sunt de gen bărbătesc sau femeiesc, ci obiectiv neutrali ca nişte obiecte – probabil de gen neutru".[43]

În capitolul „Der Ersatzbruder", Leo primește o fotografie de acasă cu noul său frate. Termenul de „Ersatzbruder" înseamnă „frate înlocuitor", sugerând o încercare de a compensa absența lui Leo prin acest nou membru al familiei. Astfel, deci, este pus accentul pe tinerii din tabără, precum Leo sau Trudi Pelikan, care, se pare, au fost dați uitării. Părinții lor au renunțat la ei și le-au ignorat apoi cu nonșalanță suferința în timpul deportării. Cu atât mai mult, ei aleg să nască alți copii, cu rolul de a fi „înlocuitorii" celor plecați: „Părinții mei și-au făcut un copil, fiindcă pe mine nu mai puteau conta. Așa cum mama prescurtează „născut" cu un n., tot așa ar prescurta și „mort" cu un m. A făcut-o de-acum. Oare mamei nu-i e rușine cu tighelul ei grijuliu de ață albă, când printre rânduri sunt nevoit să citesc: din partea mea n-ai decât să mori unde ești, am economisi spațiu acasă.[44]

Concluzii

În acest articol, pornesc de la ideea că Müller este o autoare dublu transnațională, fiind atât în exil, cât și parte a unei minorități etnice. Este crucială recunoașterea ei ca autoare română de origine germană, nu doar ca reprezentantă a unei identități sau a alteia. Deși Germania a fost cea care propus-o pentru premiul Nobel, experiența ei în România rămâne sursa principală de export pentru lucrările care i-au adus notorietatea. Concluzionând, pentru Herta Müller, transnaționalismul se bazează pe experiența dezrădăcinării și a alienării, iar conceptul de „acasă" este străin atât pentru ea, cât și pentru personajele sale. Astfel, se poate observa că literatura de limbă germană care se focalizează pe România a fost fără îndoială integrată în World Literature, datorită inovațiilor lingvistice și a faptului că scriitura a fost inițial concepută într-o limbă de circulație mondială.[45]

Bibliography

Blickle, Peter. *Heimat: A Critical Theory of the German Idea of Homeland*. Woodbridge: Boydell & Brewer Ltd, 2004.

Eich, Günter. "Inventory." Translated by Joshua Mehigan. *Poetry Foundation*, 2009. https://www.poetryfoundation.org/poetrymagazine/poems/52394/inventory-56d230d30ccb8.

Fortier, Anne-Marie. "Making Home: Queer Migrations and Motions of Attachment." In *Uprootings/Regroundings Questions of Home and Migration*, edited by Sara Ahmed, Claudia Castañeda, Anne-Marie Fortier, and Mimi Sheller, 115–32. Oxford: Berg Publishers, 2003.

Grewe, Maria S. "Imagining the East: Some Thoughts on Contemporary Minority Literature in Germany and Exoticist Discourse in Literary Criticism." In *Germany and the Imagined East*, edited by Lee M. Roberts, 69–78. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2009.

Heath, John. "Slinging Mud? Public Discussion of the Case of Oskar Pastior: A German-Romanian Comparison". *Central Europe* 12, no. 1 (2014): 69–81. https://doi.org/10.1179/1479096314z.00000000021.

Köhler, Andrea. "Das Buch Vom Hunger" [The Book of Hunger]. *Neue Zürcher Zeitung*, August 25, 2009. https://www.nzz.ch/das_buch_vom_hunger-ld.876108.

Martin, Mircea, Christian Moraru, and Andrei Terian, eds. *Romanian Literature as World Literature*. New York: Bloomsbury, 2017.

Marven, Lyn. *Body and Narrative in Contemporary Literatures in German*. Oxford: Clarendon Press, 2005.

42. Spiridon, „From Fact to Fiction",143.
43. Müller, *Leagănul respirației*, 153
44. Müller, *Leagănul respirației*, 204
45. Olaru, „Diasporic Nationalism", 260.

Mironescu, Doris. "How Does Exile Make Space? Contemporary Romanian Émigré Literature and the Worldedness of Place: Herta Müller, Andrei Codrescu, Norman Manea." In *Romanian Literature as World Literature*, edited by Mircea Martin, Christian Moraru, and Andrei Terian, 289–305. New York: Bloomsbury, 2018.

Mironescu, Doris."Uncomfortable Spaces: Language and Identity in Herta Müller's Work". *World Literature Studies* 7, no. 2 (2015): 60–70.

Mitroiu, Simona. "Life Narratives of the Past: Herta Müller on Communist Romania". *The European Legacy* 24, no. 2 (2018): 202–19. https://doi.org/10.1080/10848770.2018.1524045.

Müller, Herta. *Leagănul respirației*. Translated by Alexandru Al. Şahighian. Bucharest: Humanitas, 2010.

Müller, Herta. *The Hunger Angel*. Translated by Philip Boehm. London: Portobello Books, 2013.

Müller, Herta. *Immer Derselbe Schnee Und Immer Derselbe Onkel* [Always the Same Snow and Always the Same Uncle]. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2013.

Müller, Herta. *Der König Verneigt Sich Und Tötet* [The King Bows and Kills]. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2003.

Müller, Herta. *Der Teufel Sitzt Im Spiegel* [The Devil Sits in the Mirror]. Berlin: Rotbuch, 1991.

Müller, Herta. *Traveling on One Leg*. Translated by Valentina Glajar and André Lefevere. Evanston: Northwestern University Press, 1998.

Naumann, Michael. "Bewundernswerte Kunstfertigkeit" [Admirable Craftsmanship]. *Die Zeit*, August 20, 2009. https://www.zeit.de/2009/35/L-B-Mueller-Pro.

Olaru, Ovio. "Diasporic Nationalism. German Regional Literature from Romania." In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, and Maria Sass, 249-267. Berlin: Peter Lang, 2019.

Olaru, Ovio. "Ethnocentrism by Proxy: The Ideological Triangulation of Romanian-German Literature." In *Beyond the Iron Curtain*, edited by Ștefan Baghiu, Ovio Olaru, and Andrei Terian, 193–214. Berlin: Peter Lang, 2021.

Petrescu, Cristina. "When Dictatorships Fail to Deprive of Dignity: Herta Müller's «Romanian Period»." In *Herta Müller: Politics and Aesthetics*, edited by Bettina Brandt and Valentina Glajar. Lincoln: University of Nebraska Press, 2013.

Radisch, Iris. "Pathetische Kunstschnee-Prosa" [Pathetic Artificial Snow Prose]. *Die Zeit*, August 20, 2009. https://www.zeit.de/2009/35/L-B-Mueller-Contra.

Spiridon, Olivia. "From Fact to Fiction." In *Herta Müller: Politics and Aesthetics*, edited by Bettina Brandt and Valentina Glajar. Lincoln: University of Nebraska Press, 2013.

Stringham, Enikő. "The Critical Reception of Herta Müller in the German and English Printed Media before and after the Nobel Prize for Literature 2009." PhD diss., Arizona State University, 2011. https://keep.lib.asu.edu/items/149670.

Șimoanca, Ovidiu. "Impecabila Reacție a Hertei Müller" [Hertei Müller's Impeccable Reaction]. *Observator Cultural*, no. 543 (2010). https://www.observatorcultural.ro/articol/impecabila-reactie-a-hertei-Müller/.

Taferner, Barbara. "Der Fremde Blick in Herta Müllers Werk" [The Foreign Gaze in Herta Müller's Work]. *Germanistische Beiträge* 26, no. 1 (2010): 70–81. https://uniblaga.eu/wp-content/uploads/2016/03/26.1.5.pdf.

Türcke, Christoph. *Heimat*. Springe: Zu Klampen Verlag GbR, 2006.

Ung, Snejana. "The Challenges of Writing a National Literary History in the Era of Transnationalism: Insights from a Peripheral Literary Space." *Transilvania*, nr. 7-8 (2021): 14–21. https://doi.org/10.51391/trva.2021.07-08.02.

Vinter, Hannah. "Herta Müller, Oskar Pastior, and Atemschaukel as Poetic Assemblage". *German Life and Letters* 73, no. 1 (2020): 121–42. https://doi.org/10.1111/glal.12255.

Wichner, Ernest. "Oskar Pastior Şi Tribulațiile Informatorului «Otto Stein»" [Oskar Pastior and the Tribulations of the Informer «Otto Stein»]. *Observator Cultural*, 2010. https://www.observatorcultural.ro/articol/oskar-pastior-si-tribulatiile-informatorului-otto-stein/.

Zehschnetzler, Hanna. *Dimensionen Der Heimat Bei Herta Müller* [Dimensions of Home in Herta Müller]. Berlin: De Gruyter, 2021.